

Висновки та перспективи. Отже, для попередження агресії в молодших школярів з порушеним мовленнєвим розвитком нами була сформована навчально-превентивна система, яка допомогла на індивідуальному, соціально-груповому та сімейному підходах сформувати в дітей і дорослих уміння розуміти власні емоції та почуття інших людей; під час критичних ситуацій створювати нові моделі поведінки, які б не суперечили загальним нормам поведінки в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Агресивна дитина: як їй допомогти / уряд. О. А. Атемасова. – Х. : Ранок, 2010. – 176 с.*
2. *Долгова А. Г. Агрессия у детей младшего школьного возраста. Диагностика и коррекция / А. Г. Долгова. – М. : Генезис, 2009. – 216 с.*
3. *Романов А. А. Игротерапия: как преодолеть агрессивность у детей : диагностические и коррекционные методики / А. А. Романов. – М. : Школьная Пресса, 2003. – 48 с.*

УДК 376.1 – 056.264 (477)

Л. Ф. Бойко

*студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Олігофренопедагогіка»*

О. В. Ласточкіна

*кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

НАОЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті схарактеризовано стан усного мовлення дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Автори пропонують використати метод наочного моделювання для корекції усного мовлення дітей означеної категорії.

В статтє описано состояние устной речи детей дошкольного возраста с задержкой психического развития. Авторы предлагают использовать метод наочного моделирования для коррекции устной речи детей упомянутой категории.

This article describes the features of speech of preschool children of detained mental development. The authors proposes to use a visual

modeling technique for the correction of children speech abovementioned categories.

Ключові слова: *старший дошкільний вік, затримка психічного розвитку, усне мовлення, метод наочного моделювання.*

Ключевые слова: *старший дошкольный возраст, задержка психического развития, устная речь, метод наочного моделирования.*

Key words: *senior preschool age, detained mental development, oral speech, visual simulation method.*

Постановка проблеми. Мовленнєва діяльність посідає вагоме місце в системі психічних процесів особистості. Вона є підґрунтям мислення і завдяки комунікативній функції забезпечує адаптацію людини в соціумі. Порушення мовлення обмежують комунікативні можливості особи, сповільнюють розвиток її особистісних якостей, ускладнюють соціальну адаптацію (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтєв, О. Лурія, Є. Соботович та ін.).

Через тенденцію сьогодення щодо постійного збільшення чисельності дітей з мовленнєвими порушеннями, необхідність формування їх пізнавальної активності на етапі підготовки дітей до шкільного навчання, а також сенситивність перебігу психічних процесів у старшому дошкільному віці зміст і методика лого-корекційної роботи з дітьми-логопатами набуває особливої значущості. У дошкільників із затримкою психічного розвитку (ЗПР) процес корекції мовленнєвих порушень ускладнюється через особливості інтелектуальної недостатності, що зумовлює специфіку добору прийомів, методів та засобів лого-корекційного навчання.

Мета статті. Характеристика особливостей усного мовлення дітей із ЗПР; опис методу наочного моделювання як засобу корекції усного мовлення дітей означеної категорії.

Виклад основного матеріалу статті. Вивченню різних аспектів особистості дітей із ЗПР були присвячені дослідження сучасних дослідників. Зокрема, на особливості граматичної структури вказували Є. Соботович, Р. Трігер; про недостатність мовленнєвої активності, парціальність порушень, збідненість та недиференційованість словникового запасу відмічали О. Слепович, С. Шевченко, В. Тарасун; особливостям формування

мовленнєвого вислову у дошкільників із ЗПР приділяла увагу Н. Борякова; фонематичний недорозвиток при зниженні пізнавальної діяльності вивчали А. Колупаєва, Р. Трігер; розвитку комунікативних навичок та зв'язного мовлення дошкільників присвячені дослідження І. Марченко, Л. Савчук; розвиток лексико-семантичної сторони мовлення старших дошкільників із ЗПР вивчала А. Соколова [5].

Так, у більшості дітей із ЗПР порушене як імпресивне, так і експресивне мовлення; спостерігається неповноцінність спонтанного, а також відображеного мовлення. Імпресивне мовлення цих дітей характеризується недостатністю диференціації мовно-слухового сприймання, мовних звуків, нерозрізнення змісту окремих слів, тонких відтінків мовлення; експресивному мовленню властиві порушення звуковимови, бідність словникового запасу, недостатня сформованість граматичного ладу мовлення, наявність граматичних стереотипів, аграматизмів, мовленнєва інактивність [4].

З урахуванням проявів мовленнєвих порушень О. Мальцева виділяє три групи дітей з ЗПР [4]:

1. Діти з ізольованим фонетичним дефектом, що проявляється в неправильній вимові лише однієї групи звуків; порушення вимови звуків пов'язані з аномаліями будови артикуляційного апарату, чи недорозвитком його моторики.
2. Діти, у яких виявлені фонетико-фонематичні порушення; дефекти звуковимови охоплюють 2-3 фонетичні групи.
3. Діти з системним недорозвитком мовлення – діти з ЗНМ; спостерігаються суттєві порушення в розвитку лексико-граматичного ладу мовлення: обмеженість і не диференційованість словникового запасу, примітивна синтаксична структура речення, аграматизми.

Порушення звуковимови у дітей із ЗПР зустрічаються набагато частіше, ніж у дітей без порушень психічного розвитку.

Порушення фонематичного слуху у цих дітей проявляються як в труднощах диференціації звуків, так і в несформованості фонематичного аналізу і

синтезу. Порушення звукового аналізу та синтезу виявляються дуже стійкими; за даними О. Мальцевої, Г. Каше, Т. Філічевої вони зберігаються в протягом декількох років, викликаючи порушення читання і письма. Особливо великі труднощі виникають при визначенні послідовності звуків, позиційних звуків у слові [4, 8].

Формування словника дитини тісно пов'язане з її психічним розвитком, із розвитком уявлень про навколишню дійсність. Основною характерною рисою словника дітей із ЗПР є його бідність і неточність з переважанням іменників і дієслів. Засвоєння ж прикметників викликають певні труднощі: використовуються лише ті прикметники, що позначають первинні властивості предметів; у них виникають труднощі при визначенні кольору, а також форми предмета [4, 8].

У старших дошкільників із ЗПР має місце варіативна дефіцитарність лексико-семантичної сторони мовлення: від вираженого недорозвитку, до незначних особливостей в оволодінні провідним компонентом мовленнєвої здібності. Аналіз мовленнєвої продукції дітей із ЗПР виявив у них недостатній ступінь структурної організації лексико-семантичної системи. До стійких порушень лексико-семантичного характеру віднесено: обмеженість словникового обсягу, труднощі вибору і використання семантичних одиниць, загальна незрілість парадигматичного і синтагматичного апаратів мови. Дані порушення є наслідком несформованості когнітивних процесів, неповноцінності зорового сприймання, недосконалості психічних операцій, що полягають в основі процесів узагальнення, аналізу-синтезу, класифікації [5].

Вивчення граматичної складової мовлення дошкільників із ЗПР показують, що використання граматичної форми числа не викликає труднощів, однак, виникають проблеми при засвоєнні граматичної категорії роду та відмінку [3].

Порушення зв'язного мовлення у дітей з ЗПР проявляються як труднощі програмування змісту, розгорнутих висловлювань та їх мовленнєвого оформлення. Для їх висловлювань характерні:

порушення зв'язності, послідовність викладу, смислові пропуски, явно виражена «невмотивована» ситуативність і фрагментарність, низький рівень використуваного фразового мовлення, що веде до порушення формування повноцінного зв'язного мовлення, а отже, до порушення навичок повноцінного спілкування [7].

Перспективним напрямом для підвищення мовленнєвої активності дітей із ЗПР є використання методу наочного моделювання (Д. Ельконін, Л. Венгер, Н. Ветлугіна, М. Подд'яков), зміст якого полягає у тому, що мислення дитини розвивають за допомогою спеціальних схем, моделей, які в наочній і доступній формі відтворюють приховані властивості та зв'язки того чи іншого об'єкта [6].

Використовуючи метод моделювання, можна навчити дитину зображати предмети, явища, дії, поняття, епізоди тексту за допомогою спрощених схематичних зображень-символів, знаків. Схематичний образ відображає найбільш істотні зв'язки і властивості предметів. Наочне моделювання успішно використовують для повідомлення дітям різноманітних знань, а також як засіб розвитку розумових і мовленнєвих їх здібностей. В основі методу лежить використання замітника (моделі), яким можуть слугувати схеми, креслення, плани, умовні позначення, стилізовані й силуетні зображення, піктограми й інші предмети. Особливо корисним може бути використання наочного моделювання для дошкільників із ЗПР, оскільки розумові завдання вони виконують переважно зовнішніми засобами, наочний матеріал засвоюють краще за вербальний.

На сучасному етапі є актуальним використання методу наочного моделювання в різних сферах пізнавальної діяльності дітей, оскільки доведено його ефективний вплив на пізнавальну активність дітей, розвиток логічного мислення, на розвиток пам'яті, уяви, виховання самостійності й впевненості в собі [2].

Актуальність використання наочного моделювання в роботі з дітьми полягає в тому, що:

- дитина дошкільного віку дуже пластична і легко навчається, але для

більшості дітей характерною є швидка стомлюваність і втрата інтересу до заняття; використання наочного моделювання викликає інтерес і допомагає розв'язати цю проблему;

- використання символічної аналогії полегшує і прискорює процес запам'ятовування і засвоєння матеріалу, формує прийоми роботи з пам'яттю;
- використання графічної аналогії дає можливість дітям бачити головне, систематизувати здобуті знання [6].

При цьому необхідно враховувати загальнопедагогічні принципи дидактики, зокрема, поетапність засвоєння дітьми рідної мови:

- збагачення словникового запасу;
- побудова простих речень;
- складання зв'язної розповіді, спираючись на низку символів, доцільних у кожному конкретному випадку;
- складання творчої розповіді з опорою на певні моделі [1].

Формування навичок наочного моделювання відбувається в певній послідовності з постійним збільшенням частки самостійної участі дошкільників. Робота з мнемотехнікою будується від простого до складного. Починаючи роботу з найпростіших мнемоквадратів, необхідно послідовно переходити до мнемодоріжок, і пізніше – до мнемотаблиць.

Зміст мнемотаблиці – це графічне або частково графічне зображення персонажів казки, явищ природи, деяких дій та інших шляхом виділення головних смислових ланок сюжету оповідання. Головне – потрібно передати умовно-наочну схему, зобразити так, щоб намальоване було зрозуміло дітям [1].

Мнемотаблиці-схеми є дидактичним матеріалом в роботі з розвитку зв'язного мовлення дітей. Їх можна використовувати для збагачення словникового запасу, при навчанні складання оповідань, при переказах художньої літератури, при відгадуванні і загадуванні загадок, при заучуванні віршів.

Передумовою практичного використання даного напрямку роботи є опанування дитиною схематичної моделі, вміння зіставляти ілюстрацію з реальним предметом. Саме ілюстрація виступає заміником предмета на

підготовчому етапі. Далі відбувається ознайомлення з умовно-реальним зображенням предмета, коли в ньому зберігаються ще деталі та яскраві ознаки, але вони представлені вже схематично. І лише після засвоєння цього матеріалу дитині пропонують зображення з високим ступенем узагальнення й абстрагування [6].

Метод наочного моделювання полегшує процес вивчення дітьми віршів, загадок, скоромовок, оскільки, вони самі можуть їх «читати». Поступово пам'ять дошкільників зміцнюється, образне мислення розвивається, вони набагато краще, легше та емоційніше запам'ятовують тексти, більші за обсягом. Розучування стає для дошкільників справою веселою, емоційною, і при цьому зміст тексту – відчутним, видимим, таким, що можна уявити. Адаже одне з правил зміцнення пам'яті говорить: коли вчиш, записуй, малюй схеми, кресли графіки. Мнемічні схеми відіграють значну роль у диференційованому навчанні. Діти з середнім і низьким рівнем розвитку пам'яті мимоволі вчать вірш у повсякденному житті, звертаючи увагу на «підказку» [1, 6].

Використання схем при складанні описових розповідей полегшує дітям оволодіння зв'язним мовленням. Наявність наочного плану робить такі розповіді чіткими, зв'язними, послідовними та поширеними. Схеми-моделі широко використовують у повсякденному житті: умовні позначення в календарі природи, графічне зображення фізкультурхвилюнок, дидактичні ігри ускладненого змісту. Цінними є вправи на отримання знань у процесі дій дітей з опорними схемами та таблицями, нагромадженню та суттєвому збагаченню практичного досвіду дитини, створюють базу для подальшого розвитку і навчання дітей. Позитивні результати в розвитку пам'яті, мислення, навчання дітей зв'язному мовленню і переказу свідчать про ефективність методу наочного моделювання [1, 6].

Результати досліджень доводять, що застосування схем-моделей є одним із ефективних способів сприяння розвитку мовлення, словесно-логічного мислення та пам'яті дітей дошкільного віку. Перед

початком роботи за наочно-схематичними моделями потрібно переконатися в обсязі засвоєних знань дітьми. Показниками засвоєння матеріалу є швидкість та правильність виконання завдань, спроможність пояснювати результати, засвоєння алгоритму дій, що виражене в можливості перенесення способів виконання завдань у нові подібні ситуації. Свідченням засвоєння матеріалу дітьми при переході від предметної моделі до наочно-схематичної стає здібність дитини діяти за інструкціями педагога без оформленої моделі. Цей вид роботи повністю відповідає особистісно орієнтованій моделі навчання, за якою враховуються індивідуальні особливості дитини, допомагає встановити педагогу з дітьми оптимальні партнерські стосунки, створити атмосферу емоційної довіри та розкутості [6].

Висновки. Отже, розвиток усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з ЗПР є своєрідним, зокрема дослідники вказують на фонематичний недорозвиток при зниженні пізнавальної діяльності, на недостатність мовленнєвої активності, парціальність порушень, збідненість та недиференційованість словникового запасу, відмічають особливості його граматичної структури, формування мовленнєвого вислову, низький рівень розвитку комунікативних навичок та зв'язного мовлення.

Для активізації пізнавально-мовленнєвої діяльності, зокрема, для удосконалення умінь оперувати мовними одиницями (слово та речення), розвитку пам'яті, уваги, творчих здібностей, уявлень, варіативності мислення дітей старшого дошкільного віку з ЗПР у логокорекційній роботі може бути використано метод наочного моделювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Копилова О. Використання символів у роботі з дошкільниками / О. Копилова, В. Ткаченко. – Х. : Вид-во «Ранок», 2009. – 56 с.
2. Крутій К. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей середнього дошкільного віку / К. Крутій, О. Кулинич, Н. Погрібняк. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2013. – С. 85-96.
3. Лубовский В. Развитие словесной регуляции действий у детей / В. Лубовский. – М. : Педагогика, 1978. – 224 с.

4. Мальцева Е. Особенности нарушения речи у детей с задержкой психического развития / Е. Мальцева // Дефектология. – 1990. – № 6. – С. 10-17.
5. Соколова Г. Развитие лексико-семантической стороны мовлення у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку : автореф. дис ... канд. психол. наук / Г. Соколова. – Одеса, 2011. – 21 с.
6. Стецюк І. Метод наочного моделювання в роботі з дітьми із ЗНМ / І. Стецюк // Логопед. – 2012. – № 3. – С. 13-23.
7. Ульяновка У. Шестилетние дети с задержкой психического развития / У. Ульяновка. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с.
8. Филочева Т. Логопедия. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников / Т. Филочева, Н. Жукова, Е. Мальцева. – Екатеринбург, 1998. – 240 с.

УДК 376.1-056.264-053.4:615.851.4:74

В. Ю. Дермельова

магістрант спеціальності
«Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія)»

О. В. Ласточкіна

кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ ІЗОТЕРАПІЇ У ЛОГО-КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

У даній статті висвітлюються особливості використання нетрадиційних технік ізотерапії в корекційному процесі осіб із загальним недорозвитком мовлення.

В данній статті освещаются особенности использования нетрадиционных техник изотерапии в коррекционном процессе для лиц с общим недоразвитием речи.

This article highlights the peculiarities of using alternative isotherapy techniques in correctional process for persons with General underdevelopment of speech.

Ключові слова: загальний недорозвиток мовлення, ізотерапія, нетрадиційні техніки ізотерапії.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, изотерапия, нетрадиционные техники изотерапии.

Key words: general underdevelopment of speech, isotherapy, alternative isotherapy techniques.

Постановка проблеми. Для дитини мовлення виступає одним із основних

засобів пізнання довкілля. Діти, знайомлячись із навколишнім світом, намагаються відобразити його у різних видах діяльності – грі, малюванні, ліпленні, розповідях тощо. Отримані враження від навколишнього світу дитина може передати за допомогою образів, уяви, завдяки різноманітних матеріалів втілити їх у реальні форми.

Досить повно в педагогічній літературі висвітлено проблеми мовленнєвої (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Трифонова та ін.) та образотворчої діяльності (А. Івершинь, В. Інжестойкова, Т. Комарова, Н. Сакуліна та ін.). Однак, питання впливу нетрадиційних технік ізотерапії на становлення мовленнєвої діяльності дітей із тяжкими порушеннями мовлення залишається одним із нагальних питань логопедичної практики.

Мета статті: висвітлити особливості використання нетрадиційних технік ізотерапії в корекційній роботі осіб із загальним недорозвитком мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діти з загальним недорозвитком мовлення є особливою категорією для теоретико-практичного вивчення в логопедії. Їх психофізичні особливості справляють значний вплив на формування усіх видів діяльності й зображувальна діяльність не є виключенням. Зображувальна діяльність дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) та дітей з нормою мовленнєвого розвитку суттєво відрізняються. Діти з ЗНМ значно пізніше починають звертати увагу на забарвлення предметів і співвідносити кольори. У них виявляються труднощі запам'ятовування та диференціації кольорів, спостерігається тенденція до заміни назв проміжних кольорів, причому такі перенесення є стійкими. Малонасичені кольори діти з ЗНМ часто називають «білими»: недостатнє сприймання слабонасичених кольорів впливає і на їх назву. Якщо старші дошкільники з нормою мовленнєвого розвитку вільно використовують слова-визначення «зеленуватий», «світло-жовтий», «блакитний», то діти з ЗНМ такими визначеннями не володіють [5].

У дітей із ЗНМ мовленнєвий недорозвиток часто поєднується з руховими